

Розділ II

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 338.216

В.Б. Босненко

ЕКОНОМІЧНІ ЗАГРОЗИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У РАЗІ НЕПРОДУКТИВНОГО ВІДПЛИВУ КАПІТАЛУ

Досліджено загрози економічній безпеці України за непродуктивно-го відпливу капіталу. Подано класифікацію та розкрито сутність цих загроз, а також досліджено негативні наслідки, які вони спричиняють.

Ключові слова: *економічні загрози, загрози економічній безпеці України, непродуктивний відплив капіталу, класифікація загроз.*

Постановка проблеми. Несанкціоноване вивезення капіталу за кордон – одна з найнебезпечніших загроз економічній й національній безпеці України. У рамках цієї статті під загрозами економічній безпеці, що виникають у результаті непродуктивного відпливу капіталу, розуміємо негативні зміни як у зовнішній, так і у внутрішньополітичній та економічній сферах країни, які викликані несанкціонованим вивезенням капіталу й завдають реальний або потенційний збиток державі в цілому й економічним інтересам громадян зокрема.

Стан дослідження. Дослідженню проблем економічних загроз, що виникають у разі несанкціонованого вивезення капіталу за кордон, присвятили свої праці В.К. Сенчагов, А.С. Булатів, А.П. Каликін, М.В. Вельська, Т.А. Тишук, О.Є. Користін, А.Я. Жаліло та інші.

Метою статті є дослідження загроз економічній безпеці України за непродуктивного відпливу капіталу. Для досягнення поставленої мети пропонується вирішити наступні задачі: визначити та класифікувати загрози економічній безпеці України у разі непродуктивного відпливу капіталу, а також дослідити їх негативний вплив на економіку України.

Виклад основних положень. Загрози умовно можна поділити на економічні, соціальні, політичні й кримінальні.

Економічні загрози. Відзначимо, що терміни «загрози у сфері економіки» й «економічні загрози» не є синонімами. Перше поняття,

безсумнівно, ширше, оскільки відображає вплив не тільки економічних, але й політичних, юридичних і багатьох інших загроз, які впливають на економічну систему країни в цілому. Несанкціоноване вивезення капіталу впливає на всі сфери діяльності держави, що дозволяє розглядати його як економічну загрозу країні.

Політичні загрози свідчать про політичну нестабільність української держави. Зокрема, збільшення обсягів несанкціонованого вивезення капіталу за кордон, очевидно, обумовлене й недовірою до своєї держави в тому, що вона в стані гарантувати збереження своїх капіталів. Це спричиняє недовіру іноземних партнерів і їх відмову від інвестицій в українську економіку.

Соціальні загрози полягають у зростанні напруженості в суспільстві, пов'язаної з невдоволенням українських громадян державною політикою. Наприклад, недостатня пропрацьованість антиофшорного законодавства теоретично сприяє виникненню зловживань у цій сфері. Зокрема, коли одні підприємства можуть із особливою пристрасстю перевірятися на предмет використання заборонених схем, інші будуть застосовувати сумнівну податкову практику.

Загроза зростання реального рівня економічної злочинності та корупції. Очевидно, що ухилення від відповідальності в результаті скоєння злочинів становить потужний криміногенний чинник, який робить привабливим і відносно безпечним несанкціоноване вивезення капіталів за кордон.

Значення та роль перелічених вище загроз надзвичайно велика. Водночас слід зазначити, що саме економічні загрози є комплексними і торкаються різних сфер діяльності держави.

В.К. Сенчагов вирізняє – такі наслідки несанкціонованого вивезення капіталу, як [1]:

- скорочення валюти на ринку, що призводить до зменшення сукупної грошової маси, а також до недостовірного визначення курсу гривні стосовно іноземних валют;

- скорочення валютних резервів країни;

- скорочення інвестиційних ресурсів;

- створення штучного попиту на закордонні кредити, що спричиняє значний ріст позик із закордонних джерел приватним сектором;

- зменшення оподаткованої бази;

- прибуток, отриманий від втечі капіталу, не інвестується в країну-експортера.

На думку А.С. Булатова, несанкціоноване вивезення капіталу [2]:

- сприяє значному зниженню обсягу внутрішніх капіталовкладень;

– впливає на платіжний баланс і золотовалютні резерви країни, які полягають в нарощуванні негативного сальдо першого й неможливості збільшувати обсяг останнього;

– сприяє погіршенню інвестиційного клімату в країні, а також зменшенню доходів державного бюджету країни.

З іншого боку, А.П. Каликін виявив, що в результаті несанкціонованого вивезення капіталу:

– замість інвестування національної економіки кошти використовуються для підтримки економік розвинених країн;

– господарський комплекс не одержує необхідних коштів для свого розвитку й тому зазнає величезних втрат, які згодом можуть стати непоправними.

Своєю чергою, М.В. Вельських до основних негативних наслідків для країн-експортерів капіталу відносить:

– вивезення капіталу без адекватного залучення іноземних інвестицій, зменшуючи внутрішні капіталовкладення, що відображається в певному уповільненні економічного розвитку країн, що експортують капітал;

– вивезення капіталу, що негативно позначається на рівні зайнятості в країні й сприяє росту безробіття;

– експорт капіталу, який негативно впливає на стан платіжного балансу країни, що вивозить капітал.

Розглядаючи надалі економічні загрози, що виникають у разі несанкціонованого вивезення капіталу, візьмемо до уваги думки вищезгаданих авторів.

Аналіз економічних загроз, що виникають у результаті несанкціонованого вивезення капіталу за кордон, дозволив поділити їх на групи.

1. Нерівномірний розподіл податкового навантаження.
2. Зниження конкурентоспроможності економіки країни.
3. Уповільнення економічного росту й розвитку держави.
4. Збільшення кількості помилок макроекономічного регулювання.
5. Заподіяння збитку репутації країни в міжнародних економічних відносинах.

Проаналізуємо кожну з перелічених загроз.

Нерівномірний розподіл податкового навантаження обумовлюється наявністю в Україні тіньової зовнішньоекономічної діяльності у формі несанкціонованого вивезення капіталу за кордон, що передбачає, крім іншої мотивації, ухилення від сплати податків. Наприклад, дотепер спостерігається широке використання прогалін у законодавстві як «лазівок» українськими компаніями з метою мінімізації подат-

ків, що нараховуються на користь державного бюджету з доходів, одержаних законним шляхом. Ухилення від сплати податків у таких випадках здійснюється як за допомогою переводу коштів у готівку всередині країни, так і шляхом вивезення капіталів за кордон за фіктивними зовнішньоторговельними контрактами. У зв'язку з цим зростає податкове навантаження на законслухняні підприємства, що підвищує ризик банкрутства таких підприємств, а відтак прагнення приховувати отримані легальним способом доходи останніми. Отже, у такій ситуації загальний обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) збільшується, а його офіційна частина зменшується, скорочуючи в такий спосіб податкові надходження в український бюджет.

Наведена схема свідчить про те, що тінізація зовнішньоекономічної діяльності спричиняє скорочення дохідної частини бюджету шляхом нерівномірного розподілу податкового навантаження.

З огляду на вищевикладене зростання кількості помилок макроекономічного регулювання також належить до економічних загроз, що виникають у разі несанкціонованого вивезення капіталу за кордон. Слід зазначити виявлені нами типи для вітчизняної економічної системи ситуації, зумовлені тим, що масштаби несанкціонованого вивезення капіталу в економіці недостатньо визначені, оскільки застосовуються різні методики оцінки вивезення капіталу, які відрізняються залежно від джерел їх одержання.

Однією з типових для вітчизняної економіки ситуацій є оцінка рівня безробіття в Україні, який може бути завищений стосовно реального у випадку обліку зайнятих у незаконній діяльності безробітних. Це призведе до збільшення видатків державного бюджету, спрямованих на збільшення сукупного попиту, підвищення рівня виробництва. Також може використовуватися мотивація населення за допомогою пом'якшення грошово-кредитної політики, що призводить до зростання інфляції.

Інша типова для економіки України ситуація пов'язана з тим, що зіставлення розмірів грошової маси із заниженим офіційним ВВП може викривити напрямок грошової політики держави. У разі, якщо доходи від незаконної економічної діяльності, безпосередньо несанкціонованого вивезення капіталу зростають швидше, ніж ВВП, темпи зростання грошової маси, що розраховуються на основі офіційних економічних показників, виявляться меншими, ніж визначені реальними потребами української економіки.

Таким чином, недосконалість у розрахунках масштабів вивезення з України капіталу призводить до збільшення помилок макроекономічного регулювання.

Знижується й конкурентоспроможність економіки країни. Несанкціоноване вивезення капіталу за кордон негативно впливає на економічну систему:

– сприяє зростанню інвестиційних ризиків і знижує інвестиційну активність, зменшуючи попит на інвестиційні товари й стимулюючи спад у галузях інвестиційного комплексу;

– із усього обсягу незаконно одержаних доходів у більшості випадків лише невелика їх частина витрачається на підтримку функціонування злочинних схем. Основна маса доходів інвестується в легальну економіку. Наприклад, кошти, вивезені в офшори вітчизняними підприємцями, повертаються назад у вигляді іноземних інвестицій. Виходячи з цього, кошти на розвиток одержують ті види діяльності, які полегшують злочинну діяльність, наприклад, надання інформаційних, транспортних, розподільних і інших послуг. Зростають витрати на забезпечення безпеки й охорони державних кордонів, що відволікають економічні ресурси від виробництва інших товарів та послуг.

Несанкціоноване вивезення капіталу за кордон у підсумку знижує конкурентоспроможність економіки України, у той час як витрати на підвищення ефективності функціонування злочинних схем збільшуються.

Зазначимо, що несанкціонований вплив капіталу сприяє уповільненню економічного зростання й розвитку держави. Особливу небезпеку воно створює для держав, що розбудовуються, і країн з перехідною економікою. Зокрема, підриває зусилля в сфері розвитку, оскільки в умовах недостатності ресурсів необхідно їх відволікати від інших проектів і спрямовувати на боротьбу зі злочинною діяльністю в зовнішньоекономічній сфері.

Підкреслимо також, що вплив несанкціонованого вивезення капіталу на економічне зростання і розвиток держави визначається його впливом на інвестиційний процес. Так, вивезений нелегальним способом капітал позбавляє Україну інвестиційних ресурсів. Країна втрачає кошти, необхідні для інвестицій і відновлення виробництва.

Безумовно, простежується зв'язок між виведенням коштів із бюджету з метою попередження й запобігання несанкціонованому вивезенню капіталу й зниженням конкурентоспроможності країни на світовій арені, що зумовлено вилученням коштів з інвестування процесів, що стимулюють економічний ріст і розвиток держави.

Найбільш значущим наслідком економічного спрямування для країн, що виникає за несанкціонованого вивезення капіталу, є погіршення репутації країни в міжнародних економічних відносинах. Це

стосується насамперед злочинної діяльності щодо відмивання коштів з використанням схем легалізації доходів, у яких один із етапів – переміщення капіталу за кордон. Очевидним є факт мігрування незаконно отриманого капіталу між країнами, який пояснюється не економічною логікою, а міркуваннями зручності їх легалізації та подальшого використання в інтересах злочинного світу.

З макроекономічної точки зору Міжнародний валютний фонд вказує на ряд можливих негативних наслідків, що стосуються відмивання доходів злочинного походження:

- коливання попиту на капітал, що не відповідає базовим змінам в економіці;

- мінливість курсових і процентних ставок через несподівані транскордонні переміщення капіталу;

- ріст нестійкості ринку цінних паперів та якості активів фінансових організацій (що створює, як правило, системний ризик для стабільності фінансового сектора й грошового обігу);

- помилки в державній бюджетній політиці через неправильну оцінку реальних доходів і активів;

- ефект «збруднення» (зараження) легальних операцій підприємств, що діють у кримінальному середовищі;

- специфічний «розподільний» вплив на економіку інших країн, що охоплює штучне викривлення цін на активи через доступність кримінальних капіталів.

Також слід зазначити, що злочинні елементи зберігають контроль над своїми капіталами й привносять кримінальними засобами у легальну економіку конкуренцію навіть після проходження капіталами етапу легалізації.

Крім того, одним з каналів вивезення капіталу, а також можливим етапом здійснення схеми відмивання злочинних доходів, є інвестування в нерухомість за кордоном. Вплив на економіку держав-експортерів капіталу полягає в наступних негативних наслідках:

- зростання навантаження на платіжний баланс;

- використання частини фонду накопичення на нерентабельні закордонні вклади на шкоду виробничим і закордонним інвестиціям;

- частковий відплив за кордон платоспроможного попиту і зайнятості;

- звуження потенційної бази оподаткування.

Висновки. Таким чином, криміналізація економіки в зовнішньоекономічній сфері й створення сприятливих умов для відмивання злочинних доходів неминуче впливають на міжнародну репутацію країни та її інвестиційний рейтинг.

Несанкціоноване вивезення капіталу за кордон, обсяги якого дотепер залишаються значними, сприяє виникненню таких економічних загроз, як нерівномірний розподіл податкового навантаження; зростання кількості помилок макроекономічного регулювання; зниження конкурентоспроможності економіки країни; уповільнення економічного зростання й розвитку держави; заподіяння збитку репутації країни в міжнародних економічних відносинах та ін.

1. От бегства капитала к его привлечению: материалы «круглого стола» от 22.11.1999 г. – М.: Институтэкономики РАН, 2000. – С. 23.

2. Булатов А.С. Вывоз капитала из России: вопросы регулирования / А.С. Булатов // Вопросы экономики. – 1998. – № 3. – С. 58–59.

3. Антропова Т.Г. Формирование системы и механизма обеспечения экономической безопасности / Т.Г. Антропова. – Казань: Плутон, 2005. – С. 84–91.

4. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

5. Тищук Т.А. Шляхи протидіїприхованомувдпливукапіталу з України:аналіт. доп. / Т.А. Тищук, О.В. Іванов. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.

Босненко В.Б. Экономические угрозы, возникающие при непродуктивном оттоке капитала

Исследованы угрозы экономической безопасности Украины при непродуктивном оттоке капитала. Представлена классификация и раскрыта сущность этих угроз, а также исследованы негативные последствия, которые они создают.

Ключевые слова: *экономические угрозы, угрозы экономической безопасности Украины, непродуктивный отток капитала, классификация угроз.*

Bosnenko V.B. Economic Threats Arising in Case of Unproductive Capital Outflows

The threats to the economic security of Ukraine in case of unproductive capital outflows are investigated. The author outlines the threats classification and explains the essence of these threats, as well as investigates the negative effects they cause.

Key words: *economic threats, threats to economic security of Ukraine, unproductive capital outflows, classification of threats.*

Стаття надійшла 19 квітня 2013 р.